

לידי הסי.סי. הגנרמרית הקאטולית של הונגריה ביצעה את ההוראות של ארולף אייכמן, שלא היה לו כוונתם משל. הקאטולים האלה התחדו בפני כמריהם. הם הקשיבו לדורות בכנסיה, שמעו את מכתבי הרועים של הבישופים.

לגבי כולם היתה מילתו של האפיפיור חוק עליון. כי האפיפיור, כדברו "אפס קאטורה" (מעל כם הבישוף), אינו יכול לשנות. דברו הופך אוטומטית לחוק דתי עליון, למצווה קדושה ומחייבת.

מה אמר האפיפיור שעה ששישה מיליון יהודים, בני עמו של משיחו נרצחו שיטתית?

גיבורים במדי הכנסיה

וא לא אמר: כל הנותן יד לרדיפת היהודים — חלה עליו אוטומטית אפס קאטורה קומוניקציה, הינני הנורא של הכנסיה. בחיי ובמותו לא יבוא בקהל הכנסיה, לא יקבל סעד מידי כומר, לא יורשה להתפלל ולהתחנך.

(כך ציחה אותו אפיפיור, כעבור עשר שנים, כלפי כל המשתתפים במישפטו של הקארדינאל יוסף מינדסטי בהונגריה הקומוניסטית. באותה שנה הטיל אפס קומוניקציה רשמית על כל חברי המפלגה הקומוניסטית האיטלקית, ועל כל בוחריה. בעיניו חסאו אלה יותר מאשר מפעילי תאיהגאויס.)

האפיפיור לא אמר מילה מפורשת וברורה אחת נגד השמדת היהודים. אילו אמר זאת, היה מגייס את רצון ההתנגדות של מיליונים בכל רחבי אירופה, מביא למיליוני מעשי חבלה בתהליך ההשמדה, מקים תנועה עממית של התנגדות לנוצח.

הוא לא עשה זאת. הוא שתק.

לאחר מעשה ניסה להתנצל בטענה כי ממילא לא יכול היה לעזור. אך העובדות סותרות טענה זו. כי זוהי עובדה: בכל מקום שם נמצא בישוף אימץ, שפעל על דעת עצמו נגד הרדיפות — שם ניצלו הקורבנות.

הבישופים ההונגריים פירסמו מכתבירועים אנטי-שמיים (שלא גזנו מעולם על-ידי האפיפיור). אבל בסלובקיה הצילה התערבות הנוצרים בשנת 1942 את שרידי היהדות ושנה לפני כן הורה היטלר עצמו להפסיק את כל פעולות-ההשמדה נגד חולי-הנפש בגרי מניה, אחרי שגיבור אחד — הבישוף גאלן בעיר מינסטר — נאם בפומבי נגד הנוצח. (כאשר באו אנשי הגסטאפו לאסור את גאלן, עמד על כך שיובילוהו ברחובות ברגל, כשהוא לבוש במדי-הפאר של תפקידו. המאסר לא בוצע.)

כמרים בודדים קמו והתנגדו. כמרים קטנים הלכו למוקד, נרצחו, עוגו, עברו את כל מדורי הגיהנום. להם מוקדש מחזור של הוכחות — מחזה בעל תחושה דתית עמוקה, שהוא קרא לו, בכותרת-המישנה שלו, "טרגדיה נוצרית".

פיוס ה-12 לא היה כזה.

הוא לא דיבר אפילו כאשר כבש הצבא האנגלו-אמריקאי את רומא, ושיחרר את האפיפיור מכל סכנה אישית. זה היה ב-4 ביוני, 1944 — כשאייכמן רק התחיל בהשמדת יהודי הונגריה. גם אז שתק האפיפיור.

כמוכן, הוא לא שתק לגמרי. כל כמה שנים אמר משהו — ברימזים, בקול ענות חלושה, כדי לצאת יד חובה.

כזאת היתה הפולה (הכרזת האפיפיור), שנשאה את השם "בדאגה לוחסת", משנת 1941.

שלוש תעודות מדגימות את הקשר בין היטלר והכנסיה. למעלה: היטלר מקדם את פניו של שגריר האפיפיור בברלין, ציזאר אורסינגו, הממלא תפקיד חשוב במחזה. באמצע: הקארדינאל אוג'ניו פאצילה (לאחר מכן פיוס ה-12), חותם על הקונקורדאט עם הנאצים. משמאל: סגנו של היטלר, פראנץ פון פאפן. למטה: שגריר האפיפיור במינכן מברך את היטלר, באומרו: "הרבה זמן לא הבינותי".

היה זה גינוי מגומגם של תורות מסוימות, שהוגדרו במעורפל. לא דובר בה על יהודים, על רדיפות, על השמדה.

באוקטובר 1943 החל המישלוח של יהודי רומא עצמה לאושוויץ, על פי לוחות-הסעים של אייכמן. היהודים נלקחו מתחת לחלונות האפיפיור. אין שמץ של ספק כי מילה אחת של האפיפיור היתה שמה קץ לפעולה מסוימת זו.

האפיפיור שתק.

לא לגמרי. ב-25 באוקטובר פירסם העתון הרישמי של ההאטיקאן מאמר מעורפל וגדוש רמזים על פעולת-האהבה של האפיפיור. נאמר בו כי האפיפיור מעניק את "דאגתו האבהית לכל בני-האדם, ללא הבדל של לאום וגזע". היה זה הנוסח הקיצוני ביותר אליו הגיע האפיפיור בכל ימי השואה.

דיווח על כך למשרד-החוץ, באותו שבוע, השגריר הנאצי אצל האפיפיור, פושע-המלחמה ארנסט פון-וייצק:

"מצדדים שונים הפצירו בו בתוקף, אך האפיפיור לא ניגד לכל הכרזה הפגנתית נגד מישלוח היהודים. למרות שעליו לקחת בחשבון כי אויביו יזכרו לו עמדה זו לרעה. עשה גם בפרשה עדינה זו את הכל כדי שלא לקלקל את יחסיו עם הממשלה הגרמנית." נכון, מוסרות הכנסיה באיטליה נתנו בסתר מחסה למאות יהודים, הצילום מהשמדה. אחדים הוסתרו גם בהאטיקאן עצמו. אולם מישקל מעשים אלה מבוטל לעומת המחול הנורא. כמה אלפים ניצלו — אך כמה מיליונים הושמדו.

"העדר כל איום בהטלת נידוי על פעילי ההשמדה," כותב ג'ראלד רייטלינגר, מגדולי המומחים לחקר השואה, "מהווה שאלה חמורה ביותר. אודה בגלוי כי, לדעתי, אחת הסיבות לאי-השמעת איום כזה היא העובדה שהקורבנות היו יהודים."

כתב הסופר הצרפתי הקאטוליה-האדוק, פראנסואה מוריאק: "יכולנו למצוא נחמה אילו גינה יורשו של שמעון פטרוס הגלילי את צליבת אחיו של אדוננו בסילים ברורות, וזא ברמזים דיפלומטיים. האחריות לפשע בעל היקף כזה חלה במידה רבה על כל העדים ששתקו — יהיו סיבות שתקיטם אשר יהיו."

שישה מיליונים יכולים לחכות

הו, בקיצור נימרץ, כתב-האישום. רולף הוכהוט חירגם את העובדות היבשות לדראמה אנושית מוזעזת. הוא הגרמני הצעיר, הנוצרי, קם ואמר את אשר לא העז לומר עד כה שום מנהיג יהודי או ישראלי.

אפשר היה להניח כי בהיוודע דבר המחזה, זמן רב לפני הצגת הבכורה הגרמנית, יתחרו ביניהם תיאטרונים ישראל על הזכות להציג מחזה נעלה זה בארץ הקורבנות — ישראל.

אפשר היה לקחת כי החזרות יערכו בקדחתנות, וכי המחזה יעלה על הבמה ימים מעטים אחרי הבכורה הגרמנית, לפני חצי שנה.

אבל תיאטרונים ישראל היו עסוקים. הבימה הצגה מחזה על זונה פאריזאית נחמדה, והיתה עסוקה בספירת ההכנסות. גם מתחריה היו טרודים בחיפוש אחרי מחוות מין ופשע, שעשועי דל-ארטה או הומר קלאסי בטוח. שאין בו כדי להרזיז איש.

יוסף יזין היה בברלין, ראה את המחזה, הויל דמעות. אך הקאמרי לא מיהר לרכוש את הזכויות. רק עתה, שנה אחרי פירסום המהדורה הראשונה של המחזה בצורת ספר, נודע כי תיאטרון הבימה מתכוון להציגו.

מת? הבימה יוצאת לסיור באמריקה. היא תחזור רק בעוד חצי שנה. או רק יתחילו בהכנות. לפי התוכנית, יעלה המסך על מחזה זה — היצירה הגדולה ביותר שנכתבה אי פעם בידי נוצרי על השואה — בעוד שנה.

המחזה מוצג בבאול — והנאצים המקומיים איימו לפוצץ את התיאטרון. הוא מוצג בלונדון — וסערה איררה התלקחה סביבו.

אבל לנו לא כוער. יילחמו נא הגויים את מלחמתנו. אנחנו נגמור, תחילה, את כל מחזות-הזונות והמוזיקוליים. אנחנו זקוקים לבירור. התיאטרון שלנו זקוק לכסף.

שישה המיליונים יכולים לחכות עוד שנה. אין צורך בחיפזון. לפי התוכנית יוצג מחזה המקום באוגוסט 1964.

פיוס הכנסיה — או פיוס ה-12?

לפי התוכנית. היא נקבעה לפני שנודע כי משרד-החוץ של מדינת ישראל "מתעניין" במחזה, כדי שלא יוצג — לא באוגוסט 1964, ולא בכל תאריך אחר לפני בוא המשיח. כי משרד-החוץ הוא מוסד עדין-נפש. אין הוא רוצה להרזיז את הכנסיה הקאטולית.

אבל הוכהוט כלל אינו מתקף את הכנסיה. הוא מתקף איש אחד, ואיש אחד בלבד: את האפיפיור פיוס ה-12.

אפיפיור רע אחד — אינו פוסל את הכנסיה, אחד המוסדות הגדולים של האנושות. מבין 266 האפיפיורים שקדמו לפיוס, היו אחדים שהכתימו את דיברי ימי הכנסיה. אלכסנדר ה-6, בן משפחת בורגיה, היה גואף ופושע. היו אפיפיורים שניצחו על האינקוויזיציה המתועבת, שהציגו מלחמות-דת אכזריות, שיזמו מיבצעים מחרידים של רצח-עמים. אפיפיורים אחרים היו אנשים גדולים, חוררי אהבת-אדם.

ואין ניגוד חותך יותר מאשר זה שבין האפיפיור ה-267 וה-268. פיוס ה-12 היה אדם קר-לב וקר-רגש, שונא הדמוקרטיה וידיד הדיקטטורים. יוחנן ה-23 היה אדם רגיש ואוהב, יפה-נפש ושוחר-קידמה.

אין לנו ריב עם הכנסיה. איננו רוצים לפגוע בה. אך עוד פחות רוצים אנחנו לפגוע באמת.

כי האמת — קדושה היא. קדושה מכל כוהן-דת. היא חייבת להאמר, בפה מלא, בקול רם. לא רק למען המתים, הזכאים לגילוי כל האשמים בגורלם — הנוצרים והיהודים, הרוצחים ומשתפי-הפעולה, השותקים והמטשטשים.

אלא גם למען החיים — הזכאים לגילוי כל העובדות, כלקח וכאזהרה, כדי שהדבר לא יקרה שנית.

מיליון אחרון למכירה?

אבל משרד-החוץ שלנו אינו מעוניין בכל אלה. הוא דוגל בסיסמה המקודשת של הביצועיסטים: "בלי סנטימנטים". כמו טוחר טוב, הוא מוכן לקנות ולמכור את הכל. כשהוא רואה סחורה טובה, שיש לה ביקוש בשוק, הוא שואל את עצמו: מה אפשר להשיג תמורתה? מה יתנו לי?

זהרי זכר שישה המיליונים הוא סחורה טובה. נושא למקח-ומימכר. את זיכרם של חמשת המיליונים כבר מכרו — לגרמנים: מיליון תמורת שילומים. מיליון תמורת עסקאות-נשק. מיליון תמורת הבטחה בהלאה (שלא נתקבלה מעולם). מיליון תמורת ידידותם של פראנץ-יוזף שטראוס והאנס גלובקה. מיליון תמורת פיתוח טכנולוגי. אבל הגרמנים לא כוננו, עד היום, יחסים דיפלומטיים עם ישראל.

עכשיו אנו באים למכור את זיכרו של המיליון השישי — לכנסיה. אותה כנסיה שאינה מכירה בקיום ישראל עד עצם היום הזה. מה יהיה המחיר? רמז של הכרה בישראל? "התקבוצות"? "הפשרה" של היחסים? מחיקת מילה בתפילה נוצרית כלשהי? כל זה רצוי, כדאי.

אבל לא על השבון האמת. לא על חשבון כבודו הלאומי. לא על חשבון החוב שאנו חייבים — כולנו, כל אחד מאתנו — לאותם שהובלו לאושוויץ, מכל פינות אירופה. רכבת אחרי רכבת, כשהעולם כולו שותק שתיקת-מחמה, ורק שיקשוק גלגלי הקרונות מהרהר בדממה הנוראה.